

UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA” - IAȘI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
TEOLOGIE LITURGICĂ

TEZĂ DE DOCTORAT:

SĂRBĂTOAREA NAȘTERII MAICII DOMNULUI
ÎN TRADIȚIA RĂSĂRITEANĂ
STUDIU ISTORICO-LITURGIC ȘI TEOLOGICO-DUHOVNICESC

R E Z U M A T

Conducător științific:
(Pr.) Prof. Univ. Dr. Viorel SAVA

Autor:
(Pr.) drd. BĂCĂUANU Dănuț

IAȘI
2026

C U P R I N S

	pag.
Abrevieri	4
Introducere	5
I. Personalitatea Fecioarei Maria în gândirea patristică anterioară Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului	29
I.1. Fecioara Maria în literatura din perioada Părinților Apostolici și post Apostolici	30
I.1.1. Mariologia în textele biblice neo testamentare	36
I.1.2. Idei mariologice în literatura creștină din primele patru veacuri	42
I.1.3. Fenomenul apariției scrierilor apocrife despre nașterea Fecioarei Maria	48
I.1.4. Literatura istoriografică apocrifă a evenimentului nașterii Fecioarei Maria	52
I.1.4.1. Contextul istoric al nașterii Fecioarei Maria	54
I.2. Conceptul teologic despre zămisirea și nașterea Fecioarei Maria.	
Poziționarea învățăturii Răsăritului creștin	57
I.3. Controversele theotokologice din veacul al V-lea și concluziile Bisericii	60
II. Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului în tradiția creștină răsăriteană.	
Preliminarii	63
A. Autori și tipuri de realizări liturgice închinare Sărbătorii Nașterii Maicii	65
B. Efervescența liturgică generată de Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului între secolele al VI-lea și al X-lea	69
B.1. Hagiografii bizantine referitoare la evenimentul nașterii Maicii Domnului	73
B.2. „Omilii” și „Cuvântări” conexe cinstirii liturgice a Nașterii Maicii Domnului	76
II.1. Istoricul Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului în Biserica Una și nedespărțită	84
II.1.1. La Ierusalim	88
II.1.2. La Constantinopol	95
II.1.2.1. Evoluția imnografiei Sărbătorii la Constantinopol	97
II.1.3. La Roma	112
II.1.3.1. Evoluția Sărbătorii în teologia și practica liturgică romano-catolică în primul mileniu	116
II.1.3.2. Comparație între cele două forme de manifestare liturgică, ortodoxă și romano-catolică, legate de Nașterea Maicii Domnului	118
II.1.4. Evoluția Sărbătorii în spațiul monofizit	122
II.2. Semnificațiile Sărbătorii	126
II.3. Specificul ritualului liturgic	130
II.3.1. Mineiul Sărbătorii	133

II.3.1.1. Specificul filologic al redactării imnografiei	135
II.3.1.2. Specificul stilistic al imnografiei	136
II.3.2. Imnografia Sărbătorii	138
II.3.2.1. La Vecernie	140
II.3.2.2. La Utrenie	143
II.3.2.3. La Sfânta Liturghie	150
II.4. Iconologia Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului	152
II.5. Sinaxarul Sărbătorii	156
II.6. Norme tipiconale de slujire	160
II.7. Tradiții populare cu specific românesc legate de Nașterea Maicii Domnului	164
III. Teologia Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului	167
III.1. Calități sau numiri ale Maicii Domnului în ritul liturgic al Sărbătorii Nașterii	171
III.2. Rolul Maicii Domnului în plan soteriologic	174
III.3. Foloasele duhovnicești ale sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului	176
III.4. Maica Domnului – factor ecumenist sau subiect al dialogului inter religios?	178
IV. „Ostenitori și rodiri” din ultimele două decenii, bisericesti și laice, despre nașterea Maicii Domnului	185
IV.1. Principalele apariții editoriale mariologice din ultimele două decenii - ghid bibliografic	186
IV.1. Monografii în spațiul românesc	186
IV.1.1. Publicații teologice	187
IV.2. Literatura occidentală	189
IV.2.1. Autori ortodocși	189
IV.2.2. Scrieri romano-catolice și protestante	189
IV.3. Reflecții post și neo patristice despre Nașterea Maicii Domnului	192
IV.3.1. Imnografie post patristică închinată sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului	195
IV.3.2. Rodiri contemporane reprezentative de gând închinat Nașterii Maicii Domnului	198
Concluzii	202
Bibliografie	208

The Feast of the Nativity of the Mother of God in the Eastern tradition. Historical-liturgical and theological-spiritual study

Abstract:

In the Orthodox Church, the Mother of God is highly venerated because she occupies a prominent place in its theology, due to her quality as the Mother of God. Her life begins with her birth from Saints Joachim and Anna. The celebration of her birth is a liturgical event through which the Church shows its gratitude for the role of the Mother of God in the plan of salvation for humanity. The phenomenon of honoring the Virgin Mary intensifies to the peak of recognizing her quality as the Mother of the Lord Christ. The ramifications of this veneration are clearly visible in the liturgical festive manifestations. One of these is the Feast of the Nativity of the Mother of God in the liturgical calendar period of September 7-12. The Nativity feast itself undergoes evolutionary stages that begin with the building of a church on the place where St. Anne, the mother of the Virgin, gave birth to her and continue in the liturgical rite of the Feast. Around this manifest act of honor and commemoration are woven the elements contained in the liturgical ensemble dedicated to the event of the Virgin Mary's coming into the world, as well as those of the speeches that praise it. Depending on the geographical space and chronological aspects, the Celebration has diverse formal visibility but is unified in essence. The birth of the Mother of God is the soteriological act preceding the coming into the world of the Savior Jesus Christ.

Keywords: Nativity, Virgin Mary, Feast, hymnography, liturgical ensemble

Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului în tradiția răsăriteană. Studiu istorico-liturgic și teologico-duhovnicesc

Abstract: În Biserica Ortodoxă, Maica Domnului este supra venerată pentru că ocupă un loc proeminent în teologia acesteia, datorită calității sale de Născătoare de Dumnezeu. Viața sa începe cu nașterea din Sfinții Ioachim și Ana. Sărbătorirea nașterii sale este un eveniment liturgic prin care Biserica își arată recunoștința pentru rolul Maicii Domnului în planul de salvare al omenirii. Fenomenul cinstirii Fecioarei Maria se amplifică până la apogeul recunoașterii calității sale de Maică a Domnului Hristos. Ramificațiile acestei cinstiri sunt evident vizibile în manifestările liturgice praznicale. Una dintre acestea fiind Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului din perioada calendaristic liturgică 7-12 septembrie. Praznicul Nașterii în sine cunoaște etape evolutive care încep cu edificarea unei biserici pe locul în care Sf. Ana, mama Fecioarei, a născut-o și se prelungesc în ritul liturgic al Sărbătorii. În jurul acestui act manifest de cinstire și comemorare se țin elementele conținute de ansamblul liturgic

închinat evenimentului venirii pe lume a Fecioarei Maria precum și ale cuvântărilor care îl elogiază. În funcție de spațiul geografic și de aspectele cronologice Sărbătoarea are vizibilitate diversă formal dar unitară pe fond. Nașterea Maicii Domnului este actul soteriologic premergător venirii pe lume a Mântuitorului Iisus Hristos.

Cuvinte cheie: naștere, Fecioara Maria, Sărbătoare, imnografie, ansamblu liturgic

Tema și scopul lucrării:

Teza analizează Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului în tradiția răsăriteană din patru perspective: istorică, liturgică, teologică și duhovnicească. Scopul principal este prezentarea unitară a ansamblului liturgic din prisma evoluției Sărbătorii și evidențierea importanței cinstirii nașterii Maicii Domnului în credința ortodoxă.

Importanța temei:

Maica Domnului este preacinstită în calitate de Născătoare de Dumnezeu (Theotokos) și ocupă un loc central în teologia ortodoxă. Începutul parcursului spre această calitate este nașterea sa de către Sfinții Ioachim și Ana. Sărbătorirea Nașterii ei exprimă recunoștința Bisericii față de rolul său în mântuirea neamului omenesc, făcând parte din dezvoltarea cultului marial de-a lungul istoriei Bisericii. Lucrarea subliniază că această cinstire a evoluat treptat și s-a manifestat în cult prin imnografie, iconografie și servicii divine, obiectivată în propriul ansamblu liturgic.

Metodologia:

Studiul se întemeiază pe patru piloni constând în surse extrase din izvoare biblice, scrieri patristice, texte liturgice (Minei, Sinaxare, Omilii etc.) și manuscrise apocrife (ex. Protoevanghelia lui Iacov). Acesta din urmă fiind doar o anexă atinsă colateral în acele elemente confirmate de tradiția bisericească ortodoxă și nicidecum un text cu valoare științifică.

Se folosesc metodele: analitică, comparativă, istorică și comentariu liturgic, pentru elaborarea ideilor, și expozitivă cronologic, pentru conținutul tezei. Comentariul liturgic al Sărbătorii se constituie în primul demers de acest gen din patrimoniul științific teologic ortodox românesc. La rândul lor cei patru piloni susțin construcția lucrării de doctorat configurată pe patru laturi de consistență: istoric, liturgic, teologic și duhovnicesc, realizând o arhitectură estetică și ușor de urmărit.

Teza personală enunțată:

Sărbătorirea nașterii Fecioarei Maria, concretizată, în forma cea mai expresivă, printr-un ansamblu liturgic specific perioadei de prăznuire (7-12 septembrie) este un fenomen teologic creștin cu o evoluție ce poate fi urmărită în timp încă din cele mai vechi timpuri ale Bisericii și în niciun caz un „altoi liturgic” relativ târziu. În acest sens ea se adaugă celorlalte praznice închinare Maicii Domnului dându-le sens și logică.

Conținutul lucrării de doctorat:

Introducerea pregătește atmosfera studiului axându-se pe cunoștințe generale din întreg conținutul tezei. Astfel se pot desprinde cu ușurință cunoștințe de bază, întâi despre evenimentul istoric al nașterii Fecioarei Maria, apoi cum îl înfățișează poporului credincios științele teologice: Studiu biblic, Teologia Dogmatică, Omiletică și Teologia Liturgică. Insistența expunerii se concentrează pe modalitatea liturgică a Sărbătorii de a se adresa cinstitorilor în scopul sporirii evlaviei sau devotamentului față de Maica Domnului.

Introducerea impune în mod necesar descrierea conceptelor din care își extrage esența Sărbătoarea (aspectul cognitiv ce implică literatura și interpretarea ei), evoluția în timp (aspectul istoric desprins din izvoare scrise), apoi amprenta evenimentului asupra exprimării iconografice și imagografice, regăsite în serviciul divin public din ziua sărbătorii, cea din urmă și în pictura bisericilor ortodoxe (critica textuală a imnelor și interpretarea plastică a imaginilor) urmată de rezultatele teologice și duhovnicești.

Sunt folosiți termeni teologici consacrați în dezbaterile creștin ortodoxă, astfel încât să fie evitată o exprimare nedorită și străină de discursul Părinților bisericești dar totuși înnoită după înțelesul generației actuale. Altfel spus, învățăturile cele mai vechi ale Sf. Tradiției sunt înveșmântate în limbaj nou cât mai strălucitor și plin de simțire duhovnicească pentru a conferi posibilitatea egalității de șanse în cunoaștere și trăire ale emoțiilor sfinte izvorâte în zilele sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului. Toate acestea constituindu-se, împreună cu comentariul liturgic, într-un prim element de noutate în discursul teologic ortodox românesc.

Capitolul I – expune temeiurile mariologice rezultate din analizarea imaginii Fecioarei Maria în Noul Testament, în literatura patristică, în textele apocrife și în hotărârile Sinoadelor ecumenice pre efeseniene. Demonstrează evoluția titlului de *Theotokos* și dezvoltarea cultului Maicii Domnului. Clarifică contextul nașterii și concepției sale, întemeindu-se pe surse acceptate de Biserică.

Capitolul I este intitulat sugestiv „Personalitatea Fecioarei Maria în gândirea patristică anterioară Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului”, deoarece recurge la ideile mariologice consemnate de Sf. Părinți și scriitori bisericești dintr-o anumită epocă a Bisericii, respectiv aceea în care învățătura despre Maica Domnului a evoluat de la simpla prezență a „fecioarei” căreia îngerul Gavriil i-a vestit mesajul divin, către *Theotokos*, Θεοτόκος, Născătoare de Dumnezeu, din care derivă și se încadrează cinstirea liturgică a praznicului Nașterii Maicii Domnului.

Subcapitolul I.1. „Fecioara Maria în literatura din perioada Părinților Apostolici și post apostolici” se ocupă de scrierile Sfinților Ignatie al Antiohiei și Iustin Martirul și Filozoful, culegând și din manuscrise timpurii din spațiul creștin siriac. Este o prezentare sistematică a

ideilor mariologice din care pot fi extrase dovezi ale unui cult arhaic incipient al Maicii Domnului, manifestat mai mult prin cinstire simplă din partea primilor creștini.

Paragraful I.1.1. „Mariologia în textele biblice neo-testamentare” este o recuperare a referințelor scripturistice aparținând primului veac de creștinism din care reies idei despre cinstirea socio-umană a Fecioarei Maria din partea contemporanilor săi. Acestor idei le vor da strălucire autorii patristici pe care îi consemnează paragraful I.1.2. „Idei mariologice în literatura creștină din primele patru veacuri” din care se poate vedea că aceștia au ținut cont de referatele mariologice din Noul Testament dar nu au lăsat la o parte tradiția narativă orală. Ideile mariologice întâlnite la principalii Părinți și scriitori bisericești (sec. III-IV) confirmă că rolul Fecioarei Maria nu putea fi limitat la cel de simplă mamă, iar despre autori că au fost mărturisitori credincioși *kerigmei* apostolice. Autoritatea lor provenea din două direcții: succesiunea apostolică și fidelitatea față de Tradiția Bisericii existentă atunci.

Subcapitolul I.1.3. „Fenomenul apariției scrierilor cu conținut mariologic” tratează provocările care au determinat expunerea poziției Bisericii primare să dea un răspuns calificat și recept. Diferitele grupări și opinii anticreștine ca gnosticii, agnosticii și ereziile unor creștini opozanți ai rolului Mariei în raport cu Fiul său și mentalitatea iudaică, au avut această singură valență pozitivă, faptul că au determinat clarificări mariologice. Cum era firesc s-au născut scrieri, unele fără paternitate confirmată, care au completat unele carențe de cunoaștere despre Fecioara Maria.

Astfel expunerea din I.1.4. „Literatura istoriografică apocrifă a evenimentului nașterii Fecioarei Maria” analizează literar și istoric cea mai veche sursă manuscrisă, corpusul *Protoevanghelia lui Iacov* cu variantele latine: *Despre nașterea Mariei* și *Pseudoevanghelia lui Matei*. De aici au fost extrase ideile pentru subparagraful I.1.4.1. „Contextul istoric al nașterii Fecioarei Maria” care accentuează descrierea detaliată a unor nominalizări ale componenței împrejurărilor evenimentului: părinții, starea lor socială, locul, timpul ș.a., confirmate și susținute prin scrieri patristice ulterioare.

Subcapitolul I.2. „Conceptul teologic despre zămisirea și nașterea Fecioarei Maria” expune concluzia Bisericii și opinia noastră ce vizează textul apocrif care întrebuițează verbele *lepsetoi* și *eilepha* (a concepe, a zămisli, derivate din *lambano*, λαμβάνω, a lua) cu demonstrația că viitorul modal al verbului din ebraică, întrebuițat în traducerea greacă *koine*, a diluat singurul sens posibil al momentului zămislirii de către Sf. Ana, îndepărtându-l efectiv pe Sf. Ioachim, tatăl Fecioarei Maria, din actul procreării. În opinie proprie, poate fi o admisibilă explicație a erorii latine din enciclica papală *Ineffabilis Deus*. Am extras la acest punct mărturii scrise cu autoritate patristică ale Sfinților Chiril Ierusalimiteanul (†386) și Grigorie de Nazianz (†390), Părinți bisericești reprezentativi pentru hristologia mariologică din secolul al IV-lea.

În I.3. „Controversele theotokologice din veacul al V-lea și concluziile Bisericii” se probează că tranziția nominativă de la apelativul Fecioara Maria la cel de *Theotokos*, Născătoare de Dumnezeu, își are capătul după ce Biserica a definitivat adoptarea învățaturii theotokologice, transpusă ulterior prin credință aplicată în preacinstire, prin diferite forme cum sunt bisericile puse sub ocrotirea sa, sărbătorile mariale, imne și artă sacră dedicate special. Sinodul I ecumenic (Niceea 325) adoptă definitiv hotărârea că Hristos a luat trup omenesc, sinodali urmând de fapt predaniilor apostolice anterioare. Sinodul II ecumenic (Constantinopol 381) reconfirmă starea de neprihănire în naștere a Fecioarei Maria, întâlnită în scrierile patristice anterioare, afirmând răspicat că Domnul Hristos „S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria”. În felul acesta simbolul de credință niceo-constantinopolitan, cu origini la Ierusalim dar mărturisit și la Roma, acoperă universalitatea (catolicitatea) credinței în pururea fecioria Mariei din Nazaret, Maica Domnului, și legătura naturală inseparabilă cu Cel pe care L-a născut.

De un real folos se dovedește a fi expunerea împrejurărilor istorice și a concepțiilor patristice pro *Theotokos*, între care cel mai fervent luptător a fost Sf. Atanasie cel Mare. Scoaterea în evidență a hotărârilor adoptate de Părinții sinodali, comparată cu cele de la primele două sinoade ecumenice, reflectă continuitatea cinstirii Maicii Domnului în Biserica primară. Cinstire materializată și obiectivată liturgic din care o parte componentă este ritul Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, exprimat prin intermediul Laudelor și a Sf. Liturghii din perioada praznicală.

Capitolul II „Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului în tradiția creștină răsăriteană”, cu accent pe latura istorico-liturgică și teologic duhovnicească, debutează cu un preambul sau preliminarii, pe întinsul primului subcapitol în care este descrisă situația istorică și teologic-liturgică a atmosferei pregătitoare a construirii ansamblului liturgic al Sărbătorii. Este perioada imediat următoare Sinoadelor al III-lea și al IV-lea, pe un segment temporal de aproape cincizeci de ani, în care apar primele creații iconografice dedicate special evenimentului nașterii Fecioarei Maria din care își vor extrage seva componentele corpusului liturgic al Sărbătorii: imne, hagiografii, omilii, sinaxare și cunoștințe transpuse pictural. De aceea conține precizări „Preliminarii” care conțin: „A. Autori și tipuri de realizări liturgice închinare Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului”, ce evidențiază nume și specii iconografice bisericești care sunt, în timp, temei pentru autorii care au contribuit la construcția formelor interne ce vor împodobi și îmbogăți în secolele următoare serviciile divine ale Sărbătorii. Paragraful „B. Efervescența liturgică generată de Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului între secolele al VI-lea și al X-lea” focalizează perioada anunțată, ocupându-se mai puțin de poezia iconografică bisericească, și mai mult de „B.1. Hagiografii bizantine referitoare la evenimentul nașterii Maicii Domnului”

împreună cu "B.2. „Omilii” și „Cuvântări” conexe cinstirii liturgice a Nașterii Maicii Domnului”, toate creionând în tușă apăsată o stare, o atmosferă creatoare encomiastică dedicată Fecioarei Maria și calității sale de Născătoare de Dumnezeu.

Pentru coerență urmează subcapitolul II.1. „Istoricul sărbătorii în Biserica Una și nedespărțită”, surprinzând atmosfera religioasă liturgică din diferite spații culturale creștine, enunțând în ordine subdivizată conform considerentelor istorice: II.1.1. „La Ierusalim”, unde au răsărit primele forme cunoscute de cinstire liturgică, exprimată prin zidirea unei biserici pe locul în care tradiția locală consemna nașterea Fecioarei Maria, II.1.2. „La Constantinopol”, care a adoptat de la Ierusalim obiceiul, data și ritul liturgic al Sărbătorii, contribuind la dezvoltarea și răspândirea acestuia, a cărei evoluție are rezervată o consistentă prezentare în subparagraful II. 1.2.1. „Evoluția imnografiei Sărbătorii la Constantinopol”, prin punctarea dezvoltării imnografice în ordine cronologică și evidențierea autorilor. Paragraful II.1.3. „La Roma”, denumind generic Biserica Romano-Catolică și evidențiind principalele teritorii de sub influența sa. Persoane, perioade și evenimente care au facilitat adoptarea în spațiul romano-catolic a Sărbătorii, urmat de subparagrafele II.1.3.1. „Mutațiile sărbătorii suferite în teologia romano-catolică după Marea Schismă”. Acest subpunct realizează o descriere a manifestărilor liturgice actuale dedicate Sărbătorii, descrisă în II.1.3.2. „Comparație între cele două forme de manifestare liturgică, ortodoxă și romano-catolică legate de Nașterea Maicii Domnului” cu intenția creionării principalelor diferențe, în scop informativ, iar nu polemic.

II.1.4. „Evoluția sărbătorii în spațiul monofizit”, arată elementele definitorii ale Sărbătorii în aceste biserici locale, pornind de la istoric, descriindu-le sumar, arătând și prin aceasta că obiceiul cinstirii liturgice a evenimentului istoric al nașterii Fecioarei Maria, din care s-a născut Sărbătoarea poate fi localizat începând cu secolul al V-lea, având o manifestare extinsă spațial și cultural, realizând o comuniune „parțială” cu patriarhiile care au adoptat formula hristologică de la Calcedon.

II.2. „Semnificațiile Sărbătorii”, conform titlului, descrise prin însemnătatea, importanța praznicului în etosul liturgic ortodox, așa cum se prezintă aceasta dinaintea creștinului prin actele liturgice caracteristice și care se conectează intrinsec cu II.3. „Specificul ritualului liturgic”, o enumerare expozitivă, cu singura intervenție proprie de a evidenția caracteristicile liturgice externe, formale: timpul sau perioada de prăznuire, locul între celelalte praznice împărătești și aspectul văzut al Sărbătorii. Ritualul liturgic are o proprie sursă din care își extrage conținuturile puse în valoare de aceea o prezentăm în II.3.1. „Mineiul Sărbătorii”, arătându-i apariția, evoluția și înnoirile prin care a trecut până la forma actuală. Din *Minei*, prin analiză temeinică a componentelor ansamblului liturgic specific, urmărind II.3.1.1. „Specificul filologic al redactării imnografiei”, o analiză a aspectelor externe și II.3.1.2. „Specificul stilistic

al innogramei”, concentrat pe figurile de stil poetice. Studiul propriu zis al elementelor interne componente ale expresiei liturgice se realizează prin II.3.2. „Innografia Sărbătorii” sistematizată după structura Laudelor ce se slujesc în serviciile divine, II.3.2.1. „La Vecernie”, Stihira, Stihovna, Prochimen, Paremii, II.3.2.2. „La Utrenie”, Troparele din Canoane și în Lauda laudelor II.3.2.3. „La Liturghie”, Antifoanele, lecturile biblice și Axionul. Totul expus în cheia comentariului hermeneutic liturgic, în calitate de noutate a elaborării tezei.

II.4. „Iconologia Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului”, se ocupă de cunoașterea icoanelor asociate cinstirii liturgice a Nașterii Maicii Domnului. Un scurt istoric și un comentariu teologic legate de scena zugrăvită pe icoană, cu specificarea locului fizic din spațiul eclezial pe care îl ocupă icoana și a timpului de expunere.

II.5. „Sinaxarul Sărbătorii” prezentat distinct de Canonul Utreniei unde îi este locul în ansamblul Sărbătorii, deoarece cunoștințele despre evenimentul Nașterii Fecioarei Maria sunt scoase în evidență nu doar în ziua de prăznuire, ci în perioada de sărbătorire, 7-12 septembrie, de unde necesitatea de crea legătura logică între speciile literare liturgice descriptive (haghiografii, omilii, cuvântări) cu învățăturile mariale din innografia perioadei. Se face o prezentare a Sinaxarelor din zilele de 8 și 9 septembrie.

Subcapitolul II.6. „Norme tipiconale de slujire” identifică, în funcție de timpul Sărbătorii, variațiile ansamblului liturgic pentru fiecare situație în parte: zi lucrătoare, luni-vineri, duminica și în sâmbăta sau duminica dinaintea Înălțării Sf. Cruci.

II.7. „Tradiții populare cu specific românesc legate de Nașterea Maicii Domnului”, se constituie într-o expunere a unei evlavii populare alternative manifestată în două forme: una generală, prin pelerinaje și acte care au acordul Bisericii și alta care este izvorâtă din pietatea populară naivă iar uneori chiar fantezistă, asupra căreia nu se insistă.

Capitolul III. „Teologia sărbătorii Nașterii Maicii Domnului” apelează la gândirea post și neo patristică, pusă în legătură cu elementele liturgice propriu zise din ansamblul Sărbătorii și insistă pe III.1. „Calitățile sau numirile Maicii Domnului în ritul liturgic al Sărbătorii”, pe care studiul le identifică în teologhisire, pentru ca să aducă în lumină III.2. „Rolul Maicii Domnului în plan soteriologic”, contribuția la planul divin de mântuire din care izvorăsc III.3. „Foloasele duhovnicești ale sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului” și posibilele roade pe care le poate aduce această cunoaștere pentru a vedea pe III.4. „Maica Domnului-factor ecumenist sau subiect al dialogului inter religios?”, în urma trecerii sumare în revistă a unor elemente mariologice definitorii, legate doar de Nașterea Fecioarei Maria, în religiile cu care s-ar putea avea fie și un ipotetic dialog.

Capitolul IV. „Ostenitori și rodire” teologice din ultimele două decenii despre nașterea Maicii Domnului, supune atenției ecourile Sărbătorii în timp și manifestarea lor concretă în

IV.1. „Principalele apariții editoriale mariologice din ultimele două decenii-ghid bibliografic”, care se încadrează în limitele de timp 2000-2025, un posibil instrument la îndemâna teologilor interesați, apariții structurate pe spații culturale, IV.1. „Monografii în spațiul românesc”, și IV.1.1. „Publicații teologice, articole și studii”. Pentru exemplificarea existenței unei arii vaste de cinstire marială am prezentat IV.2. „Literatura occidentală”, din care am adus în atenție IV.2.1. „Autori ortodocși” și IV.2.2. „Scrieri romano-catolice și protestante”, în selectarea cărora am aplicat principiul obiectivității autorilor.

Subcapitolul IV.3. „Reflecții post și neo patristice despre Nașterea Maicii Domnului”, se prezintă singur din titlu. Este o selecție a cugetărilor care au arătat o mai mare concentrare de idei, aparținând unor nume răsunătoare în teologia ortodoxă, la care am intervenit cu propriile observații. Acesta este însoțit de IV.3.1. „Imnografie post patristică închinată sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului”, așa cum am considerat că sunt Acatistele cu conținut imnografic închinat perioadei sărbătoririi. Ultima parte a acestui capitol am rezervat-o, de comun acord cu Părintele Profesor îndrumător, expunerii unor idei selectate cu acrivie din IV.3.2. „Rodiri contemporane reprezentative ale gândului românesc închinat Nașterii Maicii Domnului” aparținând unor nume sonore de teologi dintre care unii au fost canonizați recent.

Propriile **Concluzii**, sunt destinate să prezinte, într-o reformulare cât mai concentrată, apariția temei de care m-am ocupat, etapele parcurse în timpul studiului și gândul ultim pe care l-am simțit odată cu finalizarea expunerii. Conform enunțurilor anterioare, teza doctorală susține consecvența, cursivitatea și coerența Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului de la origine și până în prezent. Se poate realiza acest deziderat ținând cont de personalitatea Fecioarei Maria cu tot ce comportă aceasta. Noi subliniem îngroșat evenimentul istoric al nașterii sale, devenit în timp fenomen liturgic, oferind la îndemână componentele praznicului din cele patru categorii descriptive amintite.

Idei esențiale ale lucrării:

- Cultul Maicii Domnului își are originea în Biserica primară și se dezvoltă progresiv.
- Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului este parte integrantă a tradiției liturgice ortodoxe.
- Imnografia și iconografia transmit teologia într-o formă accesibilă credincioșilor.
- Evenimentul nașterii Mariei este interpretat ca început al mântuirii umanității.

Concluzie generală transparentizată în teză demonstrează că:

- ✓ cinstirea Maicii Domnului este continuă și coerentă istoric
- ✓ Sărbătoarea Nașterii ei are un rol esențial în teologia și spiritualitatea ortodoxă
- ✓ tradiția liturgică reflectă fidel învățătura Bisericii despre Maica Domnului

Toate acestea constituindu-se într-o „icoană” a cinstirii Maicii Domnului în calitatea sa de Născătoare de Dumnezeu pe care credincioșii o venerază și căreia îi asigură, prin dragostea lor, continuitatea.

Bibliografie selectivă

A. Izvoare

1. Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015;

A.1. Manuscrise

2. S. ANDREAS, Cretensis, Oratio I. In Nativitatem SS. Deiparae, în *Patrologiae cursus completus, omnium SS Patrum, Doctorum, Scriptorumque, Ecclesiasticorum: sive latinorum, sive graecorum*, accurate J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae, Brepols-Turnhout, PG 97, 805-820, pp. 1433-1445;

3. S. ANDREAS, Cretensis, Oratio II. In Nativitatem SS. Deiparae, în *Patrologiae cursus completus, omnium SS Patrum, Doctorum, Scriptorumque, Ecclesiasticorum: sive latinorum, sive graecorum*, accurate J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae, Brepols-Turnhout, PG 97, 821-843, pp. 1446-1453;

4. S. ANDREAS, Cretensis, Oratio III. In Nativitatem SS. Deiparae, în *Patrologiae cursus completus, omnium SS Patrum, Doctorum, Scriptorumque, Ecclesiasticorum: sive latinorum, sive graecorum*, accurate J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae, Brepols-Turnhout, PG 97, 844-860, pp. 1453-1470;

5. S. ANDREAS, Cretensis, Oratio IV. In Nativitatem SS. Deiparae, în *Patrologiae cursus completus, omnium SS Patrum, Doctorum, Scriptorumque, Ecclesiasticorum: sive latinorum, sive graecorum*, accurate J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae, Brepols-Turnhout, PG, 97, 861-880, pp. 1470-1489;

6. TESTUZ, Michel, *Papirus V Bodmer: Nativité de Marie*, Cologne-Geneva, Éditrice Bibliotheca Bodmeriana, 1958.

B. Lucrări patristice

7. SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL, Maica Domnului, „Cununa frumuseții”: omilii și canoane închinare Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, trad. din lb. greacă de monahia Parascheva Enache, ed. îngrijită, introducere și note de Pr. Dragoș Bahrim, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2023;

8. SFÂNTUL EFREM SIRUL, Imnele Nașterii, traducere și prezentare de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000;

9. EPIFANIE MONAHUL, SIMEON METAFRASTUL, MAXIM MĂRTURISITORUL, Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului, trad. și postfață de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2007;

10. SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, „Epistola către Efeseni”, în Scrierile Părinților Apostolici, coll. PSB 1, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1979.

11. SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, Cuvântări la sărbători împărătești, la sărbători ale Maicii Domnului și la sfinți, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, trad. din lb. greacă veche Pr. Dr. Gabriel MÂNDRILĂ și Laura MÂNDRILĂ, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010;

12. SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, Apologia I, în PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI, vol. 2, „Apologeți de limbă greacă”, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, trad. , note și indici de Pr. Prof. T. BODOGAE, Pr. Prof. Olimp CĂCIULĂ, Pr. D. FECIORU, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;

13. SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, Dialog cu iudeul Tryfon, în PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI, vol. 2, „Apologeți de limbă greacă”, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, trad. , note și indici de Pr. Prof. T. BODOGAE, Pr. Prof. Olimp CĂCIULĂ, Pr. D. FECIORU, EIBMBOR, București, 1980;

14. MAXIMUS THE CONFESSOR, The Life of the Virgin: Translated, with an Introduction and Notes by Stephen J. Shoemaker, Yale University Press, New Haven, 2012;

C. Studiul apocrifelor

15. GIJSEL, J. and BEYERS, R., Libri de nativitate Mariae: Pseudo-Matthaei Evangelium/Libellus de nativitate Sanctae Mariae (CChr.SA 9-10), Brepols, 1997;

16. Protoevangelhia lui Iacov sau Istorisire despre nașterea Preafericitei Născătoare de Dumnezeu și-n veci Fecioară, Maria, în vol. Evanghelii apocrife, trad., studiu introductiv, note și prezentări de Cristian Bădiliță, ed. a II-a, complet revăzută și ilustrată, Editura Polirom, Iași, 1999;

17. MORESCHINI, Claudio, NORELLI, Enrico, Storia della letteratura cristiana antica greca e latina, nuova edizione riveduta e ampliata, Morcelliana Editrice, Brescia, 2019;

18. WILSON, H. A., The Gelasian Sacramentary, Harvard College Library, Acme Bookbinding, Charlestown, Massachusetts, 2003.

D. Dicționare și Enciclopedii

19. Bibliografia Mariana, vol. XIII - 2006-2008, a cura di Silvano M. Danieli con la collaborazione di Claudio Mazzei, Roma, Edizioni Marianum, 2010;

20. Catalogue of Byzantine Manuscript's in the liturgical context, Stefanos ALEXOPOULOS, Stig Simeon R. FRØYSHOV, Stefan ROYÉ and Anrew WADE, Brepols, Oslo, 2025;

21. Dicționar de muzică bisericească românească, vol. colectiv, tipărit cu binecuvântarea Prefericitelui Părinte Patriarh Daniel, Editura Basilica, București, 2013;

22. Enciclopedia Cattolica, vol. VIII, (MARA-NZ), Città del Vaticano e Edizioni Sansoni Firenze, 1948-1954, pp. 2047;

23. Nuovo dizionario di Mariologia, a cura di Stefano DE FIORES e Salvatore MEO, Edizioni Paoline, 2017;

24. RUS, Remus, CAZACU, pr. Adrian, ΘΕΟΤΟΚΟΣ, Enciclopedie teologică, tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Editura Crimca, Suceava, 2023;

25. Testi Mariani del primo millennio, editori G. GHARIB, E.M. TONIOLO, L. GAMBERO, G. DI NOLA, 4 vol., Roma, 1988-1991;

26. Theotokos: A Theological Encyclopedia of the Blessed Virgin Mary, Michael O'CARROL, The Liturgical Press, 1982;

E. Volume de Mariologie

27. AGHIORITUL, Ierom. Maxim, Maica Domnului, trad. pr. Victor Mihalache, Editura Egumenița, Galați, 2014;

28. BROCK, S., Mary in the Syriac Tradition, London, 1996;

29. BRUBAKER, Leslie, CUNNINGHAM, Mary B. and the contributors, The cult of the Mother of God in Byzantium, Edited by Ashgate Publishing Limited, Farnham, England, 2011;

30. BRUNI, Giancarlo, Mariologia ecumenica-Approci-Documenti-Prospettive, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2009;

31. CAROLL, Michael P., Cultul Fecioarei Maria, Editura Dexon, s.l., 2019;

32. CUNNINGHAM, Mary B., The Virgin Mary in Byzantium, c. 400-1000, Hymns, Homelies and Hagiography, Cambridge University Press&Assessment, New York, 2022;

33. DINU, Pr. Lect. Adrian Lucian, Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți, Editura Trinitas, Iași, 2004;

34. DIONISIATUL, monah Teoclit, Maica Domnului în Teologia și iconografia Sfinților Părinți, trad. de Cristina Rogobete și Adrian Marinescu, Editura Bizantină, București, 2002;
35. ICA jr., Diac. Ioan I., Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei, Editura Deisis, Sibiu, 2008;
36. MAGGIONI, Corrado, Tutte le generazioni ti chiamano beata. Due millenni di liturgia e pietà mariana, Casa Editrice IF Press, Morolo, 2025;
37. MANELLI, Padre Stefano M., L'Immacolata Madre di Dio e Madre Nostra. Trattato di Mariologia dogmatica, Casa Mariana Editrice, Frigento (AV), 2021;
38. NORELLI, Enrico, Fecioara Maria în scrierile apocrife: un studiu referitor la Maica Domnului în creștinismul antic, trad. din lb. franc. Ștefan Munteanu, tipărită cu binecuvântarea ÎPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2020;
39. PELIKAN, Jaroslav, Fecioara Maria de-a lungul secolelor locul ei în istoria culturii, trad. din lb. engl. de Silvia Palade, Editura Humanitas, București, 1998;
40. PERROT, Charles, „Binecuvântată ești tu între femei” (Luca 1, 42). Fecioara Maria în contextul primului secol creștin, trad. din lb. franc. Ștefan Munteanu, Editura Doxologia, Iași, 2018;
41. PITRE, Brant, Isus și rădăcinile evreiești ale Mariei, trad. din lb. engl. de Monica Broșteanu, Editura Humanitas, București, 2020;
42. POSTOLACHI, Vasile, „...iar numele Fecioarei era Maria”: Maica Domnului din perspectivă interreligioasă, Doxologia, Iași, 2024;
43. RUS, Remus, Sfânta Fecioară Maria în tradiția pioasă a creștinilor primelor veacuri, cuprinzând istoria nașterii, a petrecerii în lume, adormirea și minunile Sfintei noastre Stăpâne, pururea Fecioarei Maria, Născătoarea de Dumnezeu, Editura Meteor Publishing, București, 2015;
44. SCHMEMMAN, Alexander, The Virgin Mary, Celebration of Faith, 3 vol. (Crestwood, NY; St. Vladimir's Seminary Press, 2001;
45. SCHMEMMAN, Alexander, Maica Domnului, trad. Cezar Login, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2010;
46. SCHMEMMAN, Pr. prof. Alexander, Preasfânta Fecioară Maria, Basilica, 2014;
47. SHOEMAKER, Stephen, Fecioara Maria în credința și evlavie creștină primară, trad. din lb. engl. de Lucian Filip, Editura Doxologia, Iași, 2018;
48. Storia della mariologia. Dal modello biblico al modello letterario, vol. 1, a cura di E. DAL COVOLO, A. SERRA, Editore Città Nuova, 2009;

49. ȚEPELEA, Pr. Dr. Marius, Mariologia primelor trei secole-Fecioara Maria în Tradiția Bisericii Primare, Editura Emia, Deva, 2015;

50. Viața Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria, ediție îngrijită de Arhim. Constantin Chirilă, trad. din lb. engleză Monahia Theodora Videscu, Constantin Fădur, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași 2013;

51. VLAHOS, Ierotheos, Mitropolit al Nafpaktosului, Praznicele Maicii Domnului. O perspectivă istorică și teologică, trad. din lb. greacă-Mănăstirea Diaconești și Tatiana PETRACHE, Editura Bonifaciu, București, 2019;

F. Studii și articole mariologice

52. BĂCĂUANU, Dănuț, „Aportul Sf. Andrei al Cretei la inmografia Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului-Studiu pe textul liturgic”, în vol. Discursul teologic, cuvântul care zidește și vindecă. Valențe ale cercetărilor doctorale actuale, coord. Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel SAVA, Iași: DOXOLOGIA, Graz: Institut für Ökumenische Theologie, Ostkirchliche Orthodoxie und Patrologie, Universität Graz, 2024, pp. 138-147;

53. BĂCĂUANU, Dănuț, „The onomatology of Virgin Mary. From biblical text to the liturgical expression”, publicat în Analele Științifice ale U.A.I.C. Iași, 2025, pp. 113-129;

54. BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene, „Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare”, în Ortodoxia, anul XXXII, nr. 3, iul.-sept. 1980;

55. BUZESCU, Pr. Prof. Dr. Nicolae C., „«Panaghia Teotokos» în imnologia Mineiilor”, în Ortodoxia, anul XXXII, nr. 3, iul.-sept., 1980;

56. CAMERON, Averil, „The Early Cult of the Virgin” în Mother of God: Representations of the Virgin in Byzantine Art, editor Maria Vassilaki, pp. 3-15, Editura Skira, Milano, 2000;

57. CAMERON, Averil, „The Cult of the Virgin in Late Antiquity: Religious Development and Myth_Making”, în The Church and Mary, editor R.N. Swanson, pp. 1-21. Studies in Church History 39, Suffolk; The Boydell Press, 2004;

58. CECCHIN, Stefano, „Gli studi sulla mariologia scotista in Italia negli ultimi quindici anni”, în Antonianum, XCI (2016), Antonianum Editrice Roma, 2016, pp. 709-721;

59. DINU, Pr. Lect. Drd. Adrian, „Cultul și sărbătorile Maicii Domnului în epoca patristică”, în Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”-Teologie, Tomul VI, Iași, 2001, pp. 149-162;

60. LAVENIA, Vincenzo, „La scienza dell’Immacolata. Invenzione teologica, politica e censura romana nella vicenda di Juan Bautista Poza”, in Roma moderna e contemporanea XVIII, 2010, 1-2, pp. 179-211;

61. LIMOURIS, G., „Les homélies mariales de Nicolas Cabasilas (XIVes.) monument liturgique et théologique”, în *La mère de Jésus Christ et la communion des saints dans la liturgie. Conférences Saint-Serge XXXIIe semaine d'études liturgiques*, Paris, 25-28 juin 1985, éditées par A.M. TRIACCA et A. PISTOIA, C.I.V.-EDIZIONI LITURGICHE-0092, Roma, Via Pompeo Magno, 21, 1986;

62. NORELLI, Enrico, „Marie des apocryphes. Enquête sur la mère de Jésus dans la christianisme antique”, Labor et Fides, în colecția „Christianismes antiques”, Genève, 2009, 178 p.;

63. SAVA, Pr. Conf. Dr. Viorel, „Hristocentrismul sărbătorilor mariologice”, în *Teologie și Viață*, serie nouă, anul XII (LXXVIII), nr. 7-12, iul.-dec., 2003;

64. SAVA, Pr. Prof. Dr. Viorel, „Învățătura despre Maica Domnului și reflectarea ei în cultul și în iconografia ortodoxă”, în vol. „În Biserica slavei Tale”. Studii de teologie și spiritualitate liturgică, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iași, 2012, pp. 65-91.

65. SAVA, Pr. Prof. Dr. Viorel, „Cultul Maicii Domnului în Catolicism și Ortodoxie. Studiu comparativ”, în vol. „În Biserica slavei Tale”. Studii de teologie și spiritualitate liturgică, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iași, 2012, pp. 92-111;

66. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. D., „Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și la catolici”, în *Ortodoxia*, anul II, s.n., 1950;

67. TIMOFTE, Pr. Drd. Răzvan, „Mariologia la teologii nestorienii”, în *Mitropolia Ardealului*, serie nouă, anul XVIII (90), nr. 2, aprilie- iunie, 2008;

68. VALENZISI, p. Manuel, „La dottrina mariana di Nicola Cabasilas”, în *Forma Sororum*, anno 61, no. 1, gen.-feb., 2024, pp. 49-52;

G. Manuale de Teologie Liturgică

69. BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene, *Liturgica Generală, cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, ed. a III-a, îngrijită de pr. Eugen Drăgoi, tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Dr. Casian Crăciun, Episcopul Dunării de Jos, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002;

70. BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene, *Liturgica Generală, cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, Editura Basilica, București, 2015;

71. FOUNDOULIS, Prof. Dr. Ioannis, *Dialoguri Liturgice. Răspunsuri la problemele liturgice*, vol. V, (501-600), trad. de Lect. Dr. Sabin PREDA, Editura Bizantină, București, 2011;

H. Lucrări post și neo patristice

72. SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, Omilii, vol. 3, tipărită cu binecuvântarea ÎPS Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, trad. din lb. greacă Paraschiva Grigoriu, Editura Anastasia, București, 2007, reeditată 2012;

73. SFÂNTUL IOAN DIN KRONSTADT, Predici și Cuvântări la Praznicele Maicii Domnului, trad. din lb. rusă Denis Chiriac, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2019;

74. SFÂNTUL IOAN MAXIMOVICI, Dreapta cinstire a Născătoarei de Dumnezeu, trad. din limba engleză de Cătălin Grigore, Editura Sophia, București, 2009;

75. SFÂNTUL NECTARIE DIN EGHINA, Despre Maica Domnului și sfinți, ed. a II-a, trad. din lb. greacă veche de protopresb. Gabriel Mândrilă, Editura Sophia și Metafrază, București, s.a.;

76. SFÂNTUL NEOFIT ZĂVORÂTUL DIN CIPRU, Omilii la Maica Domnului, Studiu introductiv de Eutihia Gioultsis, trad. din limba greacă veche de Laura Enache, ediție îngrijită de pr. Dragoș Bahrim, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2016;

77. SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, Maica Domnului și Intrările ei în Templu în tâlcuiri mistagogice-cuvinte și poeme, trad. și studiu introductiv de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2022;

78. SFÂNTUL NICOLAE VELIMIROVICI, Evanghelia Maicii Domnului, cugetări-predici-rugăciuni, trad. din lb. sârbă de Ionuț și Sladjana GURGU, Editura Predania, București, 2025;

79. SFÂNTUL NICOLAE CABASILA, Trei Omilii la Nașterea, la Bunavestirea și la Adormirea Preasfintei Maici a lui Dumnezeu, Editura Icos, 1999;

80. SFÂNTUL TEOFILACT, Arhiepiscopul Bulgariei, Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei, ed. îngrijită de R. P. Spineanu și L.S. Desartovici, ed. a 2-a, Editura Sophia, București, 2007.

I. Lucrări auxiliare

I.1. Volume

81. BOGHIU, Sofian, BUGA, Ion, GHIUȘ, Benedict, GORDON, Vasile, ILIE, Cleopa, MAN, Serafim, NECULA, Constantin, PÂRÂIAN, Teofil, PLĂMĂDEALĂ, Antonie, RĂDULEANU, Boris, UNCIULEAC, Iachint, Nașterea Maicii Domnului, Cele mai frumoase predici, volum îngrijit de Marius Vasileanu, Editura Lumea Credinței, București, 2019;

82. CAVARNOS, Constantine, Ghid de iconografie bizantină, trad. din lb. engl. Anca Popescu, îngrijitor de ediție și coordonator artistic Ștefan Ionescu-Berechet, Editura Sophia, București, 2005;

83. CRISTESCU, Prof. Dr. Vasile, Studii de hristologie ortodoxă, vol. I, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2023;
84. D'AIUTO, Francesco, „Sopravvivenza e riuso dell'«Inno alfabetico Schøyen» nel Tropologio Sin. gr. NE MF 56+5 e in antichi manoscritti greci dell'Ottocento e georgiani dello Iadgari”, in Νέα Ῥώμη, Rivista di ricerche bizantinistiche, 16 (2019) [2020] [= Κῆπος ἀειθαλῆς. Studi in ricordo di Augusta Acconcia Longo, IV, a cura di F. D'AIUTO-S. LUCÁ-A. LUZZI, pp. 33-68 (con tavv. f.t.), Roma, Università degli Studi di Roma «Tor Vergata», 2020;
85. DIONISIE, din Furna, Erminia picturii bizantine, Editura Sophia, București, 2000;
86. EGERIA, Egeria: Pelerinaj în locurile sfinte: a.d. 381-384, trad. din lb. latină Cornelia Lucia Frișan, prefață sr. Marcela Runcan, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2006;
87. EUSEBIU DE CEZAREEA, Scrieri, partea a doua, Viața lui Constantin cel Mare, în col. PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI, vol. 14, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, studiu introductiv de Prof. Dr. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, EIBMBOR, București, 1991;
88. FARCAȘIU, Lucian, Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel SAVA, Slujirea sacerdotală în context contemporan. Studii de Teologie Liturgică și Pastorală, Editura Crimca, Suceava, 2023;
89. GREGORY, Timothy E., A History of Bizantium, Blackwell Publishing, 2005;
90. HÂRLĂOANU, Pr. Paul-Cezar, Devenire în Taina Cuvântului. Studii de teologie biblică, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei, Editura Doxologia, Iași, 2023;
91. Hotărârile sfintelor sinoade ecumenice. Anatematisme Sfântului Chiril al Alexandriei, Editura Sfântul Nectarie, București, 2003, Ediție electronică, Apologeticum, 2005;
92. IORGA, Nicolae, Istoria vieții bizantine. Imperiul și civilizația după izvoare, trad. Maria Holban, Editura Enciclopedică Română, București, 1974;
93. KOUREMBELES, IOANNIS G., Hristologia Sfântului Roman Melodul și importanța ei soteriologică, Trad. din limba neogreacă și notă introductivă de Alexandru Prelipcean, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2018;
94. MARIAN, Simeon Florea, Legende Maicii Domnului, Editura Ecco, Cluj-Napoca, 2003;
95. MATEOS, Juan, Celebrarea Cuvântului în Liturgia Bizantină, studiu istoric, ed. a II-a revăzută, tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte ANDREI, Arhiepiscopul

Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, prefață Robert F. Taft, S.J., trad. și note Cezar Login, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2014;

96. MIREASA LUMINII. Imne din Bisericele Siriene, închinare Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, Binecuvântarea arhierească și Cuvânt înainte: ÎPS Dr. IRINEU POPA, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, trad. de pr. dr. Ioniță Apostolache și prof. Hermina Maria Apostolache, după versiunea în limba engleză a Prof. Dr. Sebastian P. Brock, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2019;

97. PAMFILE, Tudor, Sărbătorile la români, vol. I-III, Editura Saeculum Vizual, București, 2018;

98. POUDERON, Bernard, NORELLI, Enrico, Histoire de la littérature grecque chrétienne des origines à 451, I. Introduction: problemes et perspectives, Les Belles Lettres, Paris, 2016;

99. ROUILLARD, Philippe, Les fetes chretiennes en Occident, Les Edidions du Cerf, Paris, 2003;

100. QUENOT, Michel, Icoana. Fereastră spre Absolut, trad. , prefață și note de Pr. Dr. Vasile Răducă, Editura Enciclopedică, București, 1993;

101. SANDU, Dan, Eseuri pentru o DOGMATICĂ EVANGHELICĂ. Dimensiunea modernă a hristologiei, Editura Performantica, Iași, 2011;

102. SAVA, Pr. Viorel, Ostenitori și rodire în ogrul Teologiei Practice (ghid bibliografic), Editura Erola, Iași, 2003;

103. SCHMEMANN, Alexander, The Virgin Mary, Celebration of Faith, 3 vol., Crestwood, NY, St. Vladimir's Seminary Press, 2001;

104. SCHWARTZ, Ellen C., The Oxford Handbook of Byzantine Art and Architecture, Oxford University Press, 2021;

105. SEMEN, Conf. dr. pr. Petre, Icoana în Biblie, Editura Fides, Iași, 1998;

106. Sfinții Melozi și Imnografi Ioan Damaschinul și Cosma Melodul, apare sub îngrijirea Obștii Sfântului Nicolae Burazeri, trad. de Cristian Spătărelu, Editura Egumenița, Galați, 2013;

107. Viețile Sfinților pe Septembrie, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ed. a III-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2012;

108. VINTILESCU, Pr. Petre, Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească, ediția a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005;

109. WESCOAT, Bonna D., OUSTERHOUT, Robert G., Architecture of the Sacred. Space, Ritual and Experience from classical Greece to Byzantium, Cambridge University Press, New York, 2012.

I.2. Studii și articole

110. BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene, „Cinstirea Maicii Domnului în cult și formele ei de exprimare. Studiu istorico-liturgic”, în *Ortodoxia*, anul XXXII, nr. 3, iul.-sep., 1980, pp. 521-533;

111. ESBROECK (van), Michel, „Le culte de la Vierge de Jérusalem à Constantinople aux 6e-7e siècles”, in: *Revue des études byzantines*, tome 46, Institute Francais D'Études Byzantines, Paris, 1988, pp. 181-190;

112. FRØYSHOV, Stig Simeon R., „The Georgian Withness to the Jerusalem Liturgy” in *Eastern Christian Studies*, 12. *Inquiries into Eastern Christian Worship*, Edited by Bert Groen, Steven Hawkes-Teeples and Stefanos Alexopoulos, Peeters, Leuven-Paris-Walpole, MA, 2012, pp. 227-267;

113. LOGIN, Cezar, „Cântările lui Moise: stihologia canoanelor Utreniei”, în *Altarul Banatului*, anul XVIII (2007), nr. 4-6;

114. PARENTI, Stefano, „L'eredita liturgica di Gerusalemme nelle periferie di Bisanzio e tra gli slavi meridionali”, pp. 289-304, in vol. colettivo *Una Città tra Terra e Cielo. Gerusalemme, le Religioni-Le Chiese*, sotto la direzione di Cesare ALZATI, a cura di Luciano VACCARO, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, Fondazione Ambrosiana Paolo VI, Gazzada (Varese), Italy, 2014;

115. PRELIPCEAN, Alexandru, „Sfântul Roman Melodul-Imnograful desăvârșit al Ortodoxiei”, în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul VII, Nr. 2, aprilie-iunie, București, 2011;

116. SAVA, Pr. Viorel, „Sărbătoarea Nașterii Domnului în tradiția liturgică ortodoxă și în cea romano-catolică - perspectivă istorico-liturgică”, în *Teologie și Viață*, X (LXXVI), nr. 7-12, 2000, pp. 139-149;

117. SEMEN, Pr. Prof. Dr. Petre, „Temeiuri scripturistice ale artei iconografice bizantine”, în *Teologie și Viață*, nr. 1-6, 2000;

118. STANCIU, Vasile, „Bibliografie selectivă de muzică bizantină”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, XLIV, 1-2, 1999, pp. 151-174.

I.3. Surse electronice

119. <https://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/biserica-sfanta-ana-ierusalim-locul-nasterii-maicii-domnului-123794.html>;

120. <https://doxologia.ro/acetistul-nasterii-maicii-domnului>;

J. Cărți de cult

121. *Antiphonarivm et Hymnarium, Secundum Morem Sanctae Romanae Ecclesiae continens Dominicale, Feriale, & Sanctuarium*, Neapoli: Typis Haeredum Caballi, & Michealis Aloysij Mutn., M.DC.LXXXV, SUPERIORUM FACVLTA, & PRIVILEGIO;

122. ἐκ τῶν ΜΗΝΑΙΩΝ διὰ ΜΙΝΕΙ, Σεπτέμβριος – Settembre, Sussidi liturgici, Roma, 2017;

123. Mineiul pe Septembrie, publicat în zilele păstoriei Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2015;

124. ΜΗΝΑΙΟΝ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, ΠΕΡΙΕΧΟΝ Ὑμνοὺς τῆς ἀνέγκουσας αὐτῷ Ἀκολουθίαν, μετὰ καὶ τῆς προσθήκης ΤΟΥ ΤΥΠΥΚΟΥ, Κατὰ τὴν νεωστὶ διάταξιν τῆς Ἁγίας ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΔΙΟΡΘΩΘΕΝ ΚΑΙ ΩΣ ΗΝ ΔΥΝΑΤΟΝ ΕΞΚΡΙΒΩΘΕΝ ὑπὸ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΚΟΥΤΛΟΥΜΟΥΣΙΑΝΟΥ ΤΟΙ ΙΜΒΡΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ Ἐκ τῆς Ἑγγηνικῆς Τυπογραφίας ΤΟΥ ΦΟΙΝΙΚΟΣ 1843;

125. The Gelasian Sacramentary, H.A. WILSON, London, Henry Frowde, Oxford University Press Warehouse, Amen Corner, E.C., New York, MacMillan&Co., 66 Fifth Avenue, Harvard College Library, Acme Bookbinding, Charlestown, Massachusetts, 2003.